

ЭЗЕНДЕЙ ТОЮШЕВ

**ЈАНҒЫС БӨРҮКТҮ
ОН ЭКИ
ҚАРЫНДАШ**

ГОРНО-АЛТАЙСК
1977

КИРЕ СӨС

Билдирбестен
Барып жадар,
Өчөшкөндий,
Өдүп жадар.
Кемди уткып,
Кемди үйдежип;
Өңин толып,
Өйин алып.
Салкын болзо,
Сыылагай эди,
Суу болзо,
Ажынгай эди.
Айланып калат
Араайынан.
Солынып турат
Туйказынан...
Табышкакты кем табар,
Ойынчыктарды
Ол алар.
Кичеенбестинг –
Кулагы айры,
Билбестинг –
Бажы куру.
Оны садар,
Садар, садар.
Бажыбынан

Бакрас эдер.
Көзин десе
Кускунга берер.
Кулагынан
Булгууш чыгар,
Изү казанда
Каарар-каарар.
Тиштеринен
Кыргыш эдер,
Кырар-кырар,
Кыргыштаар.
Тилин десе
Жалмуур эдер.
Колдорынан
Какпы эдер.
Будынан, байла,
Талку чыгар.
Көксибинен
Соку жазаар.
Тумчугын десе...
Бир, эки, үч...
Жирме үч.
Баштапкызы:
– Жыл, – дейт.
Экинчизи:
– Жыл, – дейт. –
Үлөштирзе,
– Айлар дейт.

ЧАГАН АЙ (январь)

Көзнөкти кажайта
 Соок тарткан,
 Сан ла башка
 Журуктар жураган:
 Арта түшкен
 Алтай туулар,
 Аркылышкан
 Агаштар.
 Анда андар
 Отоп жүрет,
 Анда куштар
 Ұурлежет.
 Тийин калыт
 Агаштан агашка.
 Жонот жолдойт
 Жуукаларга.
 Таньш жолдор.
 Кару андар...
 Соок түште де
 Сыныкпай жат,
 Же балдар оны
 Сеспей жат:
 Кем чана кийет,
 Кем чанак алат.
 Чаган ай
 Соогыла чагат,

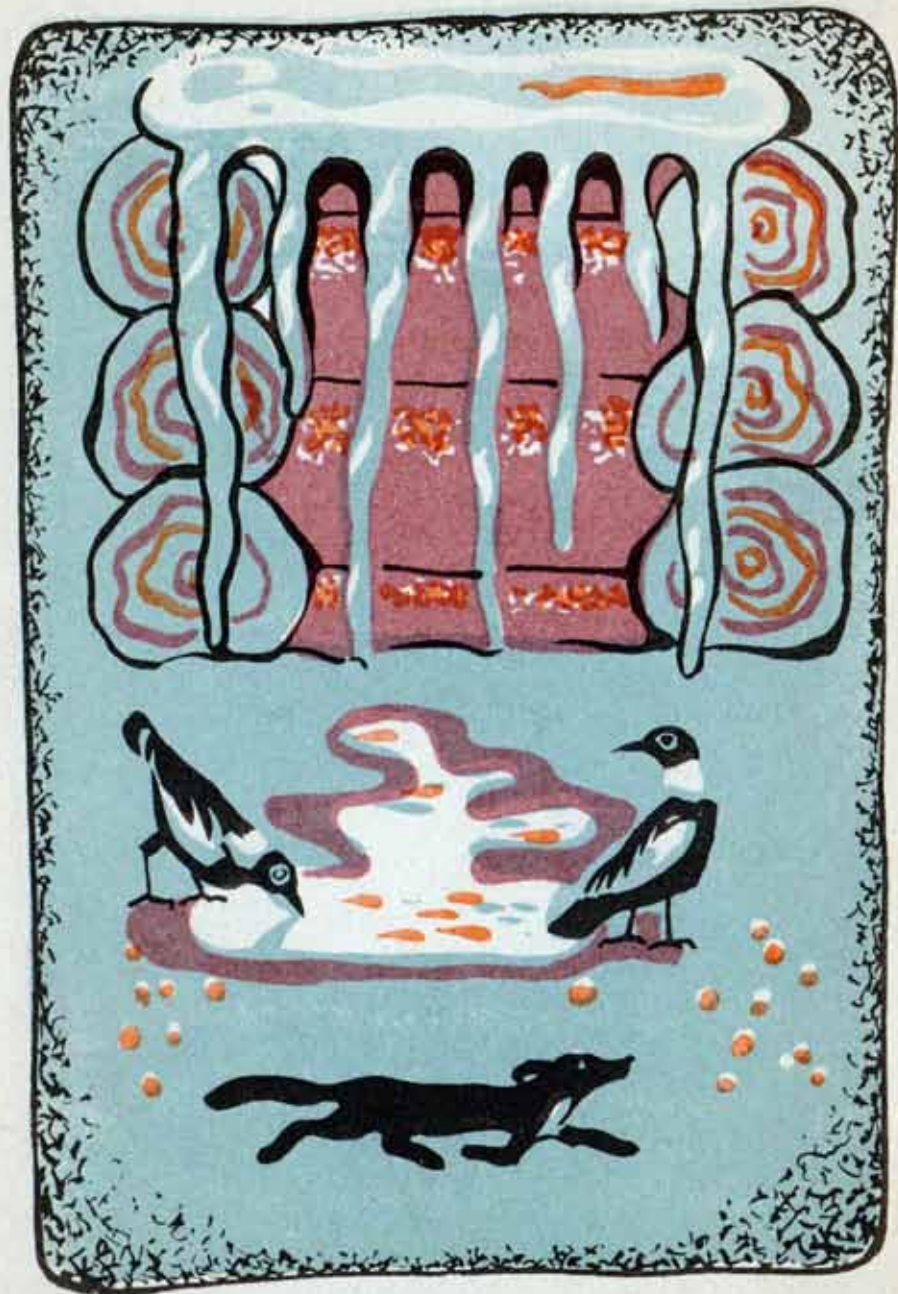
Кулагы чымчы,
Жаакты каарат.

КОЧКОР АЙ (февраль)

Куйундар
Кайда тымыган?
Сооктор
Кайда сыныккан?
Туйгак чийген
Туулар бийик,
Олорды ээлеген
Кочкорлор кийик.
Өзөктөр ичин
Өскөлөп көрөт,
Кулагы кейди
Кезе согот.
Та сооктын
Сенигерин сезет?
Та кыштын
Түгенерин билет?
Күнерик жердин
Кары мөлчү, нык.
Чанак жолдын
Жаагы жантык.
Түгенгенине кыш
Бүтпес санаалу.
Жамызын жаска
Бербес санаалу.
Же түн ле түш
Тендежерге сананган.
Кочкор мойногынча
Күн узадылган.

ТУЛААН АЙ (март)

Көчкөлөр
Күзүрөп калган.
Тырмакту андар
Жемзеп чыккан.
Кар шүлүрөп
Кайылат.
Тамчы тамат,
Тамчылайт.
Суучактар
Жолдолып келет,
Ойдык жерге
Ороло түжет.
Тал агаштар
Торжыналу,
Кыс балдардый,
Жиңжилү.
Барган куштар
Ойто келген.
Кара баарчык
База жанган.
Желчилер
Желгиндейт,
Жем бедиреп
Жүргүлейт.
Мус-тоштор
Күзүрөйт,
Жас келгенин
Керелейт.

КАНДЫК АЙ (апрель)

Уйкулу тӧндӧрди
 Күртүктөр ойгозот.
 Түлүрөп-түлүрөп,
 Күн тийгизет.
 Кар сүрүжип,
 Жоңолой өзөт.
 Көк-тамандар
 Жаңы өңдөйөт.
 Меес эдектей –
 Кандыктар,
 Кызыл-жеерен
 Көөркийлер...
 Шак бу ойдө
 Тебү бар,
 Кан жүректе
 Сезим бар.
 Жер-эне
 Элестелгедий,
 Эмди-эмди ле
 Ӱрүстелгедий,
 Ӗзүмдерле,
 Чечектерле.
 Трактор күүзи
 Тӧндӧргӧ торгылат.
 Жалан ижинин
 Жаңары башталат.

КҮҮК АЙ (май)

Эзен-эзен,
 Күүк деп куш,
 Јерин јоктоп,
 Јанган куш.
 Айланганыга
 Алкыш болзын!
 Эбиргениге
 Быйан болзын!
 Күк-күүк,
 Күк-күүк.
 Үйелик арка
 Јаңыланат,
 Үделү јерим
 Торгыланат.
 Күк-күүк,
 Күк-күүк.
 Јүрекке јажу,
 Кару үн,
 Ийде берер
 Салымду үн.
 Күүк деп куш,
 Саң башка куш.
 Эне-јерим
 Конок болгой,
 Эли-јоным
 Најы болгой.
 Күк-күүк
 Күк-күүк.

КИЧҮ ИЗҮ АЙ (июнь)

Жайгы күн
 Жылу чалыйт.
 Сурлаган чалын
 Жерге калыйт.
 Тумандар ууланат
 Туулар жаар.
 Малчылар мендейт
 Жайлузы жаар.
 Анда, бийикте,
 Айандар серүүн,
 Өлөң узун,
 Одор жүзүн.
 Туулык салкын
 Токоорып жат,
 Одуларга
 Оролып жат.
 Жолдор кычырат
 Жайлулар жаар.
 Мал тизилет
 Жайлулар жаар.
 Улустын кыйгызы:
 «Ай!»
 Коолдор жаңылгазы:
 «Ай!»
 Өлөңзип жытанган
 Кичү изү ай.
 Жүрек жапсыткан
 Жайгы Алтай.

ЖААН ИЗҮ АЙ (июль)

Кей тынгыску.
 Жер тынчу.
 Тенери төзи
 Чиймектү.
 Чапкан өлөң
 Арбынду.
 Айрууштар көдүрилет,
 Тырмууштар тырмайт,
 Кургаган өлөңди
 Жерден кармайт.
 Кучак өлөң
 Күн азыраар.
 Жууган өлөң
 Жыл чыгарар.
 Обоолор төзөлөт
 Жааш түшкелекте,
 Обоолор учалат
 Салкын келгелекте.
 Өзөктөр ичине
 Конот обоолор,
 Чадыр айылдардый,
 Седен обоолор.
 Талтар көөркий
 Талтандайт,
 Олорды кайкап,
 Тартылдайт.
 Улу жай.
 Жаан изү ай.

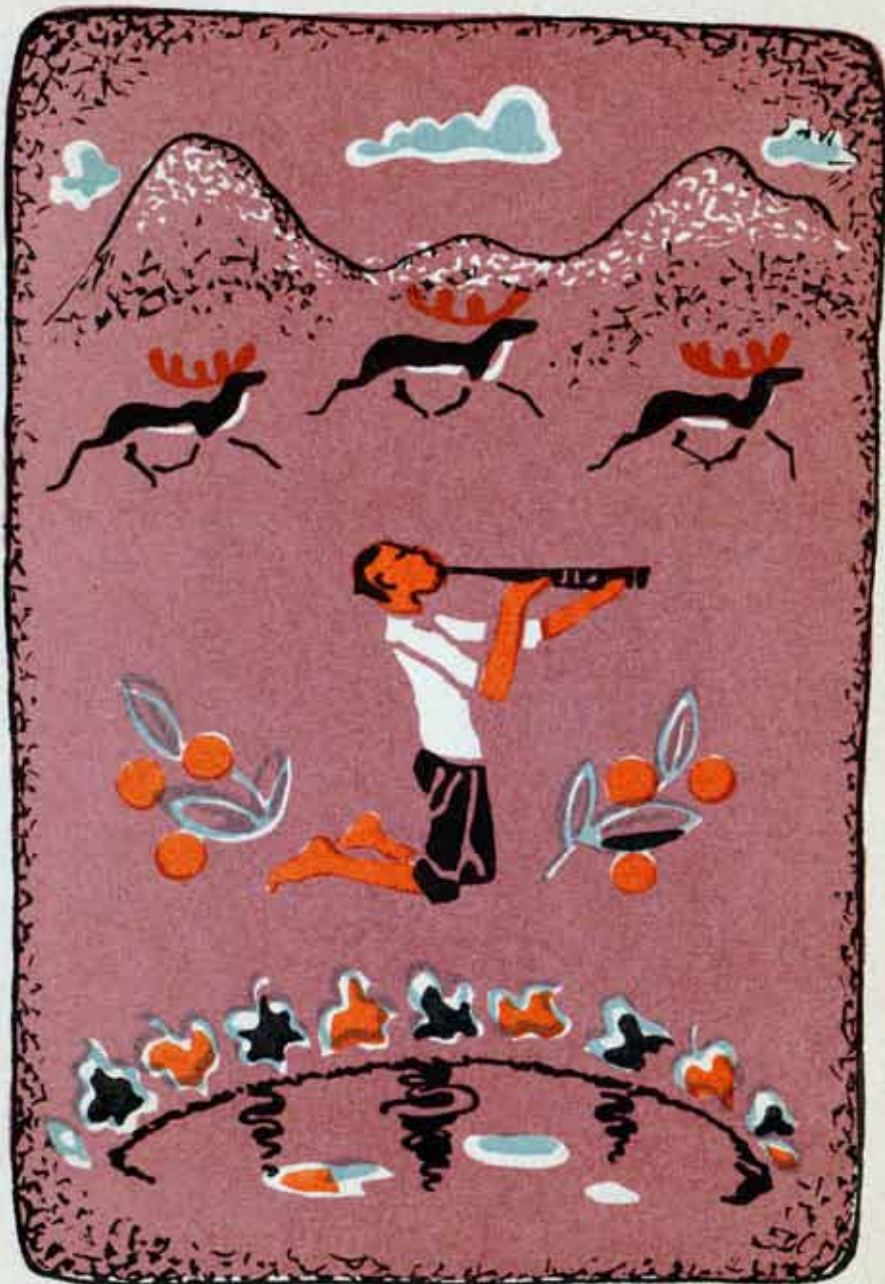

КУРАН АЙ (август)

Анда не
 Куйрукталат,
 Түн бүркүзин
 Тилип барат?
 Жалкын болзо,
 Ызырты угулбас.
 Жылдыс болзо,
 Көскө көрүнбес.
 Жок, ол
 Жарыдат жалкын.
 Аш быжыраp
 Амыр жалкын.
 Буудай бажы –
 Кере карыш.
 Сарбас эделе,
 Тымыйт арыш.
 Аш быжат
 Карандыра.
 Жай түгенет
 Карандыра.
 Чек базытту,
 Чекпен өдүктү
 Курандар арыбайт,
 Курандар мантайт.
 Кей жыткарат,
 Ис артырат,
 Тымык жалкынды
 Чалыда багырат.

СЫГЫН АЙ (сентябрь)

Кырды кырлай
 Түлкү баргандый,
 Кызыл өңи
 Мында арткандый.
 Кызылгаттар
 Эт-кызыл,
 Жалбырактар
 Кан-кызыл.
 Андар өңин
 Туулар тарткандый,
 Туулар өңин
 Андар алгандый.
 Сескир элик
 Күрен-кер,
 Булан база
 Күрен-кер.
 Сындарды сындай
 Сыгындар барат,
 Арканы томылта
 Амыргылайт.
 Жер сынгырайт,
 Кей сынгырайт.
 Сыгындар
 Амыргылап,
 Түн кийдирет,
 Күн тийдирет.
 Сан башка күс,
 Салымду күс.

ЎЛЎРГЕН АЙ (октябрь)

Тондок жер
 Карга кажайат.
 Карануй арка
 Көнү буурайат.
 Ак жуурканла
 Алтай бүркелет.
 Андар карга
 Изин чийгилейт.
 Майчык бутту
 Койон казалайт,
 Талду коолдорго
 Токтобой мантайт.
 Жыду сарас
 Жадып болбогон,
 Саргарандадып,
 Жерди өткөн.
 Агас мендейт,
 Көскө көрүнбейт,
 Кар ак,
 Агас ак.
 Тийин учат
 Агаштан агашка.
 Албаа учуртат
 Жемиттү жалманга.
 Ўлүрген карла
 Ўрүстелгендий,
 Түмен бөрүк
 Тоолонгондый.

КҮЧҮРГЕН АЙ (ноябрь)

Көмөөлдөр
 Айлангылап жат,
 Ак кастар
 Эжингилеп жат.
 Кырутыган кайындар
 Женелердий,
 Жаан байрамга
 Жазангандый.
 Ак арчуулдары
 Кажайат,
 Күн алдына
 Мызылдайт.
 Оромдорло
 Улус барат,
 Мааныны бийик
 Апарат.
 Жаркындалат,
 Элбирейт мааны.
 Улустан төзөлгөн
 Улу агын,
 Ол ууланат
 Ичкери,
 Келер күнге,
 Жүрүмге.
 Оны кем де
 Токтодып болбос,
 Жаркынду жолун
 Жабарлап албас.

ЖАҢАР АЙ (декабрь)

Жаңырган ай –
 Жаңар ай.
 Кар терең, жаан,
 Соок тапту жаан.
 Кожон күүлеген
 Кобылар ээн.
 Обоолор содойгон
 Жалаңдар кеен.
 Ачу салкындар
 Сыгырат, бијелейт,
 Ажулар карын,
 Кумактый, экчейт.
 Койчылар
 Кыштуларын айланат.
 Койлоры
 Меестерге карыжат.
 Өлөң тарткан
 Тракторлор күүлейт.
 Бүткүл обоолор
 Бүрүндөп келедет.
 Жаңырган ай –
 Жаңар ай.
 Кар терең, жаан,
 Соок тапту жаан.
 Балдар жылдын
 Келерин сакыйт,
 Чибилерди
 Каран санайт.

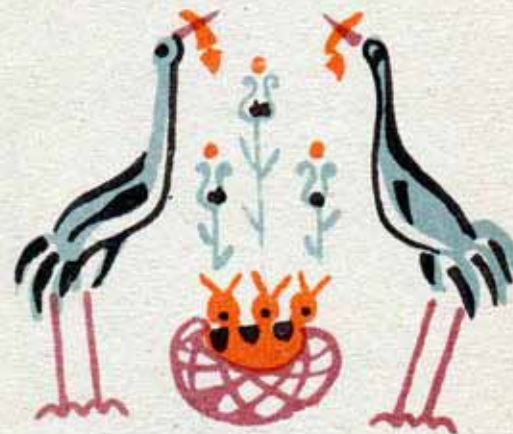

УЧЫ

Кажы ла ай
Тангынан атту,
Бойынын өнги,
Бойынын өйи.
Он эки ай –
Он эки карындаш.
Je жаңы жыл –
Ончозына баш.
Айлар, айлар
Айланып жат.
Жыл өнгөлөп,
Келип жат.
Эзен болзын,
Эски жыл!
Жакшы ба,
Жаңы жыл!

15 коп.

ДЛЯ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА

Сергей Кудачинович Тоюшев

ДВЕНАДЦАТЬ БРАТЬЕВ ПОД ОДНОЙ ШАПКОЙ

Художник И. И. Ортоңулов

Редактор З. Ш. Шинжин. Художественный редактор
В. И. Ортоңулова. Технический редактор М. Г. Шеле-
пова. Корректор А. А. Чулчушева.

Сдано в набор 7/III 1977 г. Подписано в печати 1/III 1977 г.
Формат 60×84 1/16. Бум. офсет. Печ. л. 2. Усл. печ. л. 1,86
Уч.-изд. л. 1,91. Тираж 100000 экз. Заказ № 511. Цена 15 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, г. Горно-Алтайск, Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.